

VaKul – Vattenanknutet kulturarv i Halland

Rapportsammanställning: Anna Rodin, Länsstyrelsen i Halland, 2013

Länsstyrelsen i Hallands län

Samhällsbyggnadsenheten

Meddelande 2013:4

ISSN: 1101-1084

ISRN: LSTY-N-M--2013/04--SE

Tryckt på Länsstyrelsens tryckeri, Halmstad, 2013

Omslagsbild: Vinbergs kvarn, Vinberg, Falkenbergs kommun. Fotograf: Anna Rodin

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	2
1.1 Bakgrund	2
1.2 Syfte	3
1.3 Mål	3
1.4 Metodik	3
1.5 Organisation	3
2. METODBESKRIVNING OCH RESULTAT	4
2.1 Sammanfattning	4
2.2 Sammanslagning av områden	4
2.3 Prioritering av områden	6
2.3.1 V-prio	6
2.3.2 K-prio	6
2.4 Sammanslagning av befintliga kunskapsunderlag	6
2.5 Utsökning av kulturhistoriskt värdefulla objekt	7
2.6 Områdesbeskrivning	9
2.7 Kulturhistoriskt värde	9
3. KLASSNING AV OBJEKT OCH OMRÅDEN	10
3.1 Objekt	10
3.1.1 Värdering	10
3.1.2 Legal status	12
3.2 Områden	13
4. FÄLTSTUDIER	15
4.1 Pilotstudier	15
5. AVSLUTANDE DISKUSSION	17
6. BILAGOR	18

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Vattenmyndigheterna för de olika vattenområdena i Sverige har sammanställt ett planeringsunderlag med uppgifter om vattnens status ur naturvetenskaplig synvinkel. De har även tagit fram en översiktlig påverkansanalys inför ett planerat långtgående åtgärdsarbete. Underlaget saknar dock lättillgängliga och överskådliga uppgifter om kulturmiljön vilket utgör en lucka i planeringsunderlaget. I arbetet med sjöar och vattendrag kan det förekomma målkonflikter mellan att bevara kulturmiljövärden och att återställa vattendrag till ett hydrologiskt och biologiskt bättre tillstånd. Det kan röra sig om åtgärdande av vandringshinder, återställning av fysiskt och kemiskt påverkade vattendrag samt anläggande av beskuggande kantzoner genom plantering av träd och buskar. Det är viktigt att långsiktigt och bärkraftigt syftande avvägningar mellan olika intresseområden kan göras och erfarenheterna visar att det ofta är möjligt att hitta kompromisslösningar om bara kunskapsläget är tillfredsställande. För att heltäckande planeringsunderlag skall kunna tas fram är det därför av vikt att vattenförvaltningsarbetet bedrivs tvärssektoriellt.

De befintliga kunskapsunderlagen för kulturmiljön har idag stora brister och kulturmiljöinventeringar av vattendrag saknas som regel vilket har medfört att myndigheternas vattenanknutna arbete har försvårats. Inom Västerhavets vattendistrikt initierades därför VaKul vilket står för Vattenförvaltning och Kulturmiljö. Projektet vid Länsstyrelsen i Halland är en del av detta. Projektet tar sitt avstamp i miljö kvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag. Definitionen av miljömålet är följande: *Sjöar och vattendrag skall vara ekologiskt hållbara och dess variationsrika livsmiljöer skall bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion skall bevaras, samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.* Regeringen har vidare fastslagit elva preciseringar av miljö kvalitetsmålet och *Bevarade natur- och kulturmiljövärden* utgör en av dessa. Preciseringen lyder: *Sjöar och vattendrags natur- och kulturmiljövärden är bevarade och förutsättningar finns för fortsatt bevarande och utveckling av värdena.*

Utgångspunkt för projektarbetet har tagits i gemensamma diskussioner inom vattendistriktet och inom projektet VaKul om hur Hallands län översiktligt skulle kunna bedömas avseende vidare behov av kunskapsuppbyggnad samt hur avrinningsområden (ARO) översiktligt skulle kunna beskrivas utifrån kulturhistoriskt perspektiv. Länsstyrelsen i Halland har konstaterat att länet i hög grad kan använda sig av redan befintlig kunskap som sedan kan vidareutvecklas till kunskapsunderlag om vattenanknutna kulturmiljöer. Dessa befintliga källor utgörs i huvudsak av FMIS (fornlämningsregistret), länets bebyggelseinventering och industriminnesinventering. Sistnämnda underlag är troligtvis den viktigaste källan som också på ett övergripande plan beskriver länets viktigaste industrinäringar samt sätter dessa i ett sammanhang. Historiska kartöverlägg och andra äldre kartor samt Hallands landsbeskrivning ger en översiktlig historisk tillbakablick hur vattnet har använts över tid inom ett område.

En metodstudie och inledande kunskapsuppbyggnad påbörjades under hösten 2012. Metodstudien och den inledande kunskapsuppbyggnaden avslutades i februari 2013 och följande rapport är en sammanställning och avrapportering av de arbeten som hittills utförts. Under våren 2013 fortsätter arbetet med kunskapsuppbyggnaden om det vattenanknutna kulturarvet.

Arbetet har finansierats med medel från Riksantikvarieämbetet enligt förordningen om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer, § 9 kunskapsunderlag via projektet VaKul inom Västerhavets Vattendistrikt samt med medel från Vattenmyndigheten Västerhavet genom Vattenförvaltningen vid Länsstyrelsen i Hallands län.

1.2 Syfte

Syftet med projektet är att utveckla en metod för framtagande av planeringsunderlag om vattenanknutet kulturarv utifrån vattenförvaltningens behov samt att bygga upp kunskap om det vattenanknutna kulturarvet.

1.3 Mål

Den övergripande målsättningen med projektet är att det skall resultera i en utvecklad modell för framtagande av planeringsunderlag avseende kulturvärden inom avrinningsområden. Målsättningen är också att samtliga avrinningsområden skall vara prioriterade och översiktligt bedömda utifrån behovet av vidare kunskapsuppbyggnad samt att ett urval av de prioriterade områdena har besökts i fält för att fördjupa kunskapen om dessa områden samt för att pröva lämplig fältmetodik. Ett antal områden skall också vara beskrivna och bedömda utifrån kulturhistoriskt värde.

1.4 Metodik

Arbetet baseras i huvudsak på länets befintliga kunskapsunderlag vilka sammanställs och analyseras med hjälp av GIS. De avrinningsområden som är knutna till vattenförvaltningens arbete är en utgångspunkt i arbetet. Vissa prioriterade områden besöks i fält där lämplig inventeringsmetodik tillämpas och området översiktligt karaktäriseras.

1.5 Organisation

Projektledare är Kristofer Sjöo, antikvarie vid Länsstyrelsen i Hallands län och utförare är Anna Rodin, byggnadsantikvarie och projekthanterare vid Länsstyrelsen i Hallands län.

2. METODBESKRIVNING OCH RESULTAT

2.1 Sammanfattning

Utgångspunkten var att länet översiktligt skulle bedömas avseende vidare behov av kunskapsuppbyggnad samt att avrinningsområden översiktligt skulle beskrivas i kulturhistoriskt hänseende.

I ett första skede slogs länets avrinningsområden samman i större områden för att göra dem mer hanterbara utifrån ett kulturmiljöperspektiv.

En GIS-tabell togs fram där det utöver data om enskilt avrinningsområde också framgår om kunskapen om områdets kulturhistoria är prioriterad att fördjupa ur ett kulturmiljöhänseende respektive vattenvårdshänseende. I GIS-tabellen anges även områdets kulturhistoriska värde. Den värdeskala som använts är A-C, en skala som brukar fungera bra i planeringssammanhang. En utförligare redogörelse angående värdering av områden följer i avsnittet om klassning. I GIS-tabellen redovisas också om området har besökts i fält.

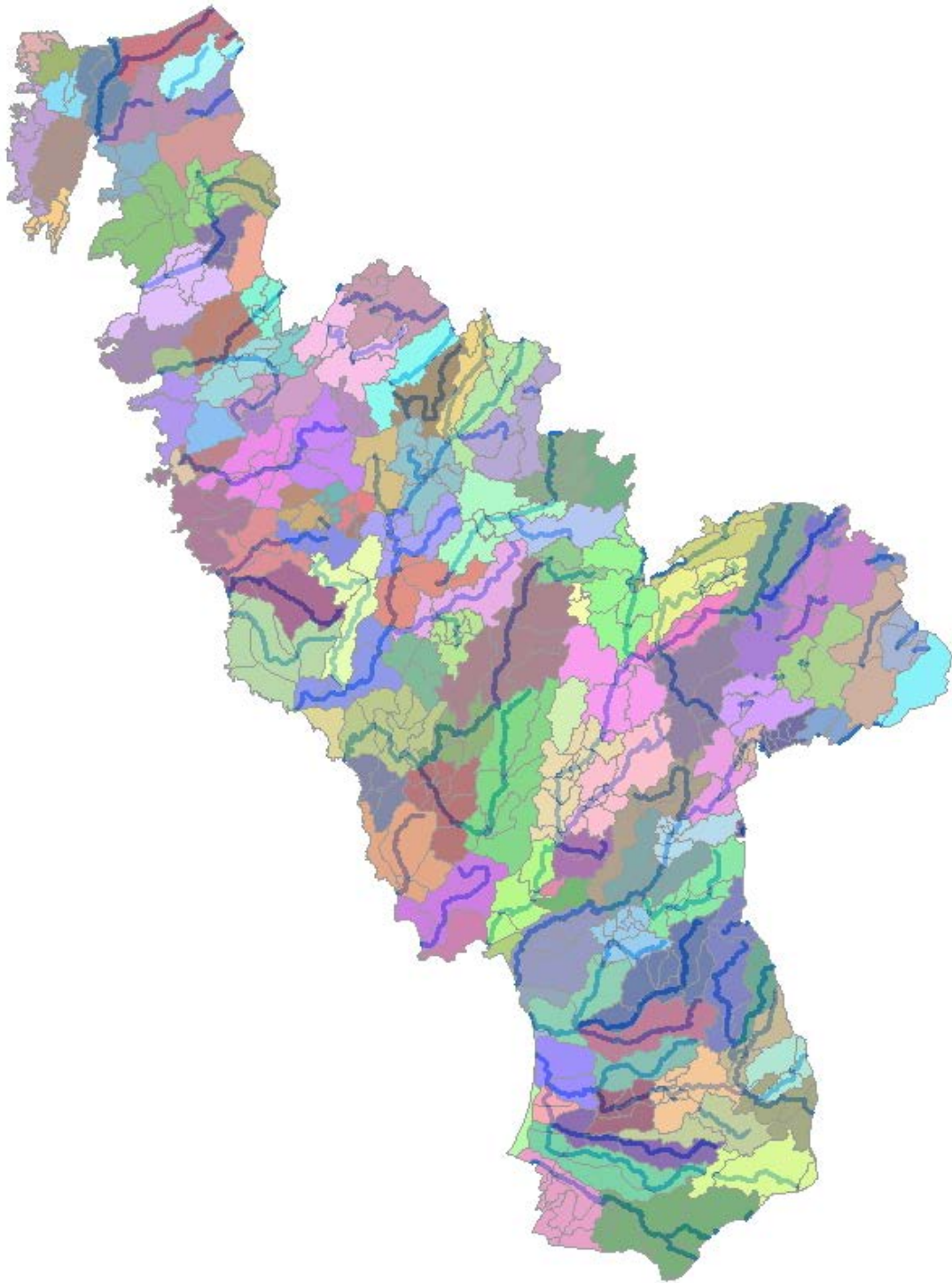
Arbetet har i huvudsak utgått från redan befintlig kunskap som sedan har vidareutvecklats och analyserats ur ett nytt perspektiv. De befintliga källor som har utgjort grund för det nya kunskapsunderlaget är i huvudsak FMIS (fornlämningsregistret), den länstäckande bebyggelseinventeringen (genomfördes 2005-2009) samt, även den länsomfattande, industriminnesinventeringen (genomfördes 2002-2004). De befintliga underlagen har sammanställts och analyserats med hjälp av GIS. Historiska kartöverlägg och andra äldre kartor samt Hallands landsbeskrivning har använts för att undersöka hur vattnet har använts över tid inom ett specifikt område. I vissa fall har också andra källor använts.

2.2 Sammanslagning av områden

Länets 600 vattenavrinningsområden har slagits samman i större områden. Varje område slogs samman så att dess gränser hamnade inom ett huvudavrinningsområde (HARO). Vid sammanslagningen utgjorde i huvudsak ett större vattendrag utgångspunkt för vilka områden som slogs samman. Varje område består av cirka 4-6 avrinningsområden, ibland fler ibland mindre. Avsikten var att göra det sammanslagna området hanterbart för en övergripande beskrivning av det vattenanknutna kulturarv som finns inom ett specifikt område. Områdena har slagits samman främst utifrån natur- och kulturgeografiska aspekter med utgångspunkt i vattendragens huvudfåra, sjöar och kustområden.

Områdena har namngetts utifrån socken och namn på sjö och/eller huvudvattendrag alternativt utifrån vilket kustområde det ingår i. Oftast ingår flera socknar i ett område, i de fallen har en eller flera av de ingående socknarna använts för namngivning.

De sammanslagna vattenavrinningsområdena utgör ett särskilt skikt i GIS där de försetts med olika färger för att särskilja dem.

©Lantmäteriet, 2008. Ur Fastighetskartan, 106-2004/188-N

Karta över Halland med sammanslagna vattenavrinningsområden.

2.3 Prioritering av områden

Varje sammanslaget område har prioriterats utifrån huruvida dess kulturhistoria är prioriterad att fördjupa ur vattenvårdshänseende (V) respektive kulturmiljöhänseende (K).

2.3.1 V-prio

Genom dialog med vattenförvaltningen har en klassning av områden gjorts utifrån prio för vattenvården. Prioriteringen har utgått från vilka områden som vattenvården planerar åtgärder i, områden där fysiska åtgärder snart är att vänta har getts en hög prioritet emedan områden där det i nuläget inte finns några kända åtgärder inplanerade har tilldelats en lägre prioklassning. Några särskilt prioriterade områden försågs med A (exempelvis Smedjeån, Nyrebäcken och Vinån) emedan andra områden med något lägre prioritet klassades som B (exempelvis Fylleån, Högvadsån och Stensån). Övriga områden som i nuläget inte är föremål för planeringsåtgärder från vattenvårdens sida har försetts med C. VISS (Vatteninformationssystem Sverige) har till viss del använts som grund för bedömningen, de större vattendrag som där har dålig ekologisk status har getts prio B. Sådillvida att kulturmiljövården inte har haft särskilda skäl för förhöjd prio utifrån eget behov av kunskapsuppbyggnad har klassningen för V också utgjort klassningen för K. Ett område med hög prioritet för vattenvården har således medfört att området också har hög prioritet för kulturmiljövården. Detta då kunskapsuppbyggnad om det vattenanknutna kulturarvet inom dylika områden är angeläget eftersom åtgärder troligen är att vänta.

Enstaka områden som är A-prio för vattenvården men där det inte finns något av vikt ur kulturmiljöhänseende har direkt försetts med C-prio för K.

2.3.2 K-prio

Utöver de kriterier för K-prio som anges ovan har en prioritering också gjorts utifrån kulturmiljöhänseende för att prioritera kunskapsuppbyggnad inom ett visst tema. Teman som har prioriterats är flottning, järnframställning och insjöhamnar och de är utvalda då kunskapen i nuläget är relativt låg om dessa företeelser. Områden där det är känt att det har förekommit flottning har försetts med A eller B, likaså gäller de områden där det funnits insjöhamnar eftersom det bedrivits flottning till dessa. Områden där det förekommit järnframställning har försetts med A- eller B-prio. Några enstaka områden där det kan bli aktuellt med större byggnadsminnesutredningar (Lagans kraftstationer) har klassats som A-prio. Även ett område där det skulle kunna vara aktuellt med en kulturresevatsutredning har försetts med A (Kvarnadalen vid Ulvatorp).

2.4 Sammanslagning av befintliga kunskapsunderlag

En sammanslagning av tillgängligt kunskapsunderlag har genomförts. Syftet med sammanslagningen har varit att lättare möjliggöra analyser av de kulturmiljövården som finns inom de områden som skapats enligt beskrivning under tidigare rubrik. Syftet har också varit att kunna tillhandahålla ett lättillgängligt kunskapsunderlag till andra användare. GIS-verktyget *Merge* har använts då data från skikten har sammanförts i en ny gemensam tabell

(Se bilaga 1)¹. De kunskapsunderlag som huvudsakligen ingått är Hallands läns bebyggelseinventering, dito industriminnesinventering, FMIS (fornlämningsregistret), Kommunala kulturmiljöprogram, Riksinstressen för kulturmiljövården samt inventerade objekt från fältstudier och inventeringar. Ett sammanslaget GIS-skikt har skapats för underlag som omfattar ytor, punkter respektive linjer. Tabellerna för samtliga skikt är utformade enligt den mall som redovisas som bilaga (1).

2.5 Utsökning av kulturhistoriskt värdefulla objekt

För varje sammanslaget område har en utsökning av de punkter, linjer och ytor som finns inom det aktuella området gjorts. Ett skikt för varje objektskategori har skapats och namngetts efter områdesnamn och om det gäller punkter, linjer eller ytor. Objekten kommer från befintliga kunskapsunderlag (FMIS, bebyggelseinventeringen, industriminnesinventeringen mm). De utsökta objekten ligger vidare inom en buffertzona från vattendragen. För kulturlämningar har en buffertzona på 50 meter tillämpats medan en zon på 100 meter har tillämpats för byggnader av kulturhistoriskt värde. Skikten har bearbetats och en grov utrensning av objekt som ej har någon koppling till vatten har utförts. Samtlig bebyggelse har dock behållits. Objekt som har förekommit flera gånger då de exempelvis ingått i såväl bebyggelseinventeringen som industriminnesinventeringen har setts över så de inte legat dubbelt. I GIS-tabellen för respektive skikt anges bland annat legal status, värdering och så vidare för varje objekt. Till de allra flesta objekt finns också länkar till mer utförlig information och bilder.

I samband med fältstudier har några nya objekt påträffats vilka redovisas i ett ytterligare punktskikt i GIS.

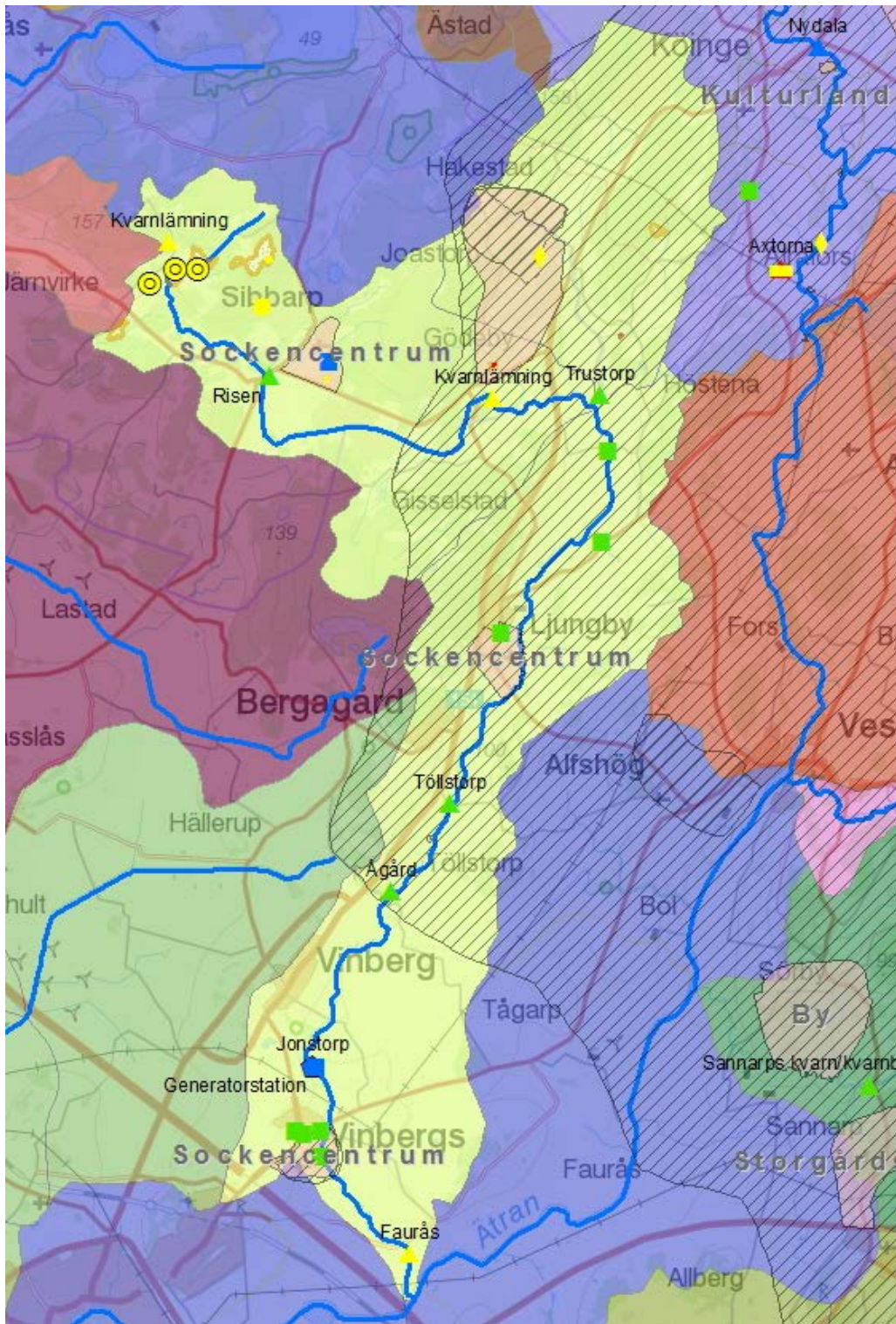
En utförligare diskussion och redogörelse angående värdering och legal status följer i nedanstående avsnitt om klassning.

I kartsiktet för området redovisas de olika objekten med symboler utifrån objektskategori (Se bilaga 2). Punkter och linjer har vidare olika färger beroende på vad de har för kulturhistoriskt värde. I vissa fall finns en tillhörande text till objektet.

---

¹ Tabellerna finns på förfrågan.

©Lantmäteriet, 2008. Ur Fastighetskartan, 106-2004/188-N

Exempel på områdeskarta – Vinån i Falkenbergs kommun.

2.6 Områdesbeskrivning

Efter att det sammanslagna området har bearbetats och de, inom området belägna objekten har sökts ut, har en beskrivning och en analys av områdets vattenanknutna kulturarv genomförts. För att undersöka hur vattnet har använts över tid har bland annat Hallands landsbeskrivning, historiska kartöverlägg och andra äldre kartor studerats. Vissa litteraturstudier har också utförts.

Utgångspunkten för beskrivningen har varit ett landskapsperspektiv där befintlig kunskap har bearbetats i syfte att ge en skildring av det aktuella landskapet (området) och dess sammanhang utifrån det aktuella temat vatten. Beskrivningarna av landskapet utgår från såväl naturgivna som historiska förutsättningar och syftar till att skildra exempelvis hur vattnet har påverkat lokaliseringen av bebyggelsen, hur vattnet har använts ur ett historiskt perspektiv och om vattnets betydelse kan avläsas i dagens landskap.

Områdesbeskrivningen förses med karta över området (hämtad från GIS-skiktet) samt med en tabell där kulturhistoriskt värde, K-prio, V-prio samt om området är besökt i fält redovisas. Respektive områdesbeskrivning läggs sedan som en länk i form av en pdf-fil i GIS-tabellen för aktuellt område. För att få del av all information i kartbilden är det nödvändigt att gå till kartsiktet i GIS, kartan som finns med i områdesbeskrivningen ger endast en översiktlig bild av området.

Den mall för områdesbeskrivning som har tagits fram redovisas som bilaga (Se bilaga 3).

2.7 Kulturhistoriskt värde

De områden som har bearbetats har bedömts utifrån kulturhistoriskt värde. A-C-klassning har tillämpats även här men alternativet Ej bedömt har också använts. En utförligare diskussion om bedömning av kulturhistoriskt värde följer i nedanstående avsnitt om klassning.

3. KLASSNING AV OBJEKT OCH OMRÅDEN

3.1 Objekt

Vid värderingen av objekt har klassningen A-C samt Ej bedömt tillämpats.

3.1.1 Värdering

Bebyggelseinventeringen

Objekten som ingår i bebyggelseinventeringen var sedan tidigare värderade och klassade enligt A-C skala och den klassificeringen har bibehållits. Klassificeringen har värden enligt följande:

- **A**
Objektsvärde. Nationellt intresse. Omistlig.
Skyddas genom PBL 8:13-14 §§ och 4:16 § (förvanskningsförbud, underhållskrav, rivningsförbud) eller som byggnadsminne enligt KML.
- **B**
Objektsvärde. Regionalt intresse. Omistlig.
Skyddas genom PBL 8:13-14 §§ och 4:16 § (förvanskningsförbud, underhållskrav, rivningsförbud).
- **C**
Miljövärde. Regionalt intresse.
Skyddas genom PBL 8:14 § och 8:17 § (underhållskrav, varsamhetskrav).

I de fall objekt i bebyggelseinventeringen har ingått också i industriminnesinventeringen har objektet från förstnämnda tagits bort men klassificeringen har överförs till industriminnesinventeringens objekt. I GIS-tabellen anges då att objektet även ingår i bebyggelseinventeringen.

Industriminnesinventeringen

Objekten var ursprungligen inte klassade enligt A-C skala utan utifrån ett system, där det utöver en kulturhistorisk bedömning, också ingick en teknisk värdering. En kulturhistorisk bedömning hade utförts i en attributkolumn där första siffran motsvarade ålder (3= före 1850, 2= 1850-1900 och 1= 1900-1950) och den andra siffran motsvarade sällsynthet (1= numera sällsynt). Därefter motsvarade följande siffror tillstånd/teknisk värdering där tredje siffran motsvarade huruvida objektet var oförändrat (3= oförändrat), fjärde siffran motsvarade produktionsutrustningens driftduglighet (2=driftduglig, 1= ej driftduglig) och den sista siffran motsvarade skick (1= anläggningen i acceptabelt skick).

Systemet har i samband med detta projekt översatts till A-C skala med värdering och klassificering lika bebyggelseinventeringen. Översättningen gjordes enligt följande princip:

- **A**
Alla objekt klassade som numera sällsynta
- **B**
Objekt som även om de inte är sällsynta har bra siffror i övrigt (exempelvis 10-321 och 10-311) liksom äldre årtal som har hyfsade värden i övrigt (exempelvis 30-321/021 och 20-321/021)
- **C**
Objekt med yngre årtal och sämre värden i övrigt (exempelvis 10-010 men också 10-021)
- **Ej bedömt**
  - Äldre årtal med sämre värden i övrigt (exempelvis 30-010)
  - Objekt med ganska lite information (exempelvis 10-000 och 00-321)
  - Objekt där det i värdekolumnen anges ***

För ökad tydlighet och information har den ursprungliga värderingen förts över till GIS-tabellens kommentarsfält. Som ovan nämnts har bebyggelseinventeringens klassning använts i de fall objekten legat dubbelt. Om inte har en översättning gjorts.

FMIS

- **A**
Alla objekt klassade som *fast fornlämning*
- **Ej bedömt**
Övriga fornlämningar

Kulturmiljöprogram

Att klassificera de områden som ingår i respektive kommuns kulturmiljöprogram efter A-C skala bedömdes som otillförlitligt utifrån befintlig kunskap varför de behandlades enligt följande:

- **Ej utrett**
Samtliga ytor som ingår i KMV-program

Riksintressen för kulturmiljövården

- **A**
Samtliga riksintressen

Objekt som tillkommit i samband med fältstudier

Eventuella objekt som tillkommit i samband med fältstudier har behandlats enligt följande:

- **A-C**
Byggnader/bebyggelse (lika bebyggelseinventeringens kriterier)
- **Ej bedömt**
Objekt som är att betrakta som fornlämningar/lämningar

Övriga inventeringar

Vissa andra inventeringar förekommer också i GIS-skikten, bland annat en inventering av kanaler i Halland och specifika kvarninventeringar. Kanalerna har lämnats som ej bedömda. En kvarninventering hade värdeindelning A-D, i detta fall bibehölls värdet men D har översatts till C.

3.1.2 Legal status

Bebyggelseinventeringen och industriminnesinventeringen mm

Vissa objekt hade redan legal status, exempelvis byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen. I annat fall har de erhållit legal status enligt följande ordning:

- **A**
PBL 8:13-14 §§ och 4:16 §
- **B**
PBL 8:13-14 §§ och 4:16 §
- **C**
-
- **Ej bedömt**
Ej utrett

Objekt som ingår i industriminnesinventering men som inte direkt går att klassa som en byggnad, exempelvis broar, har lämnats som ej utrett.

FMIS

Legal status följer på kategori av fornlämning.

Kulturmiljöprogram

- **Ej utrett**
Samtliga ytor som ingår i KMV-program

Riksintressen för kulturmiljövården

Legal status som riksintresse enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.

3.2 Områden

Bedömningarna är övergripande och vägledande och utgår i huvudsak från befintlig kunskap. I samband med fältstudier kan kunskapen fördjupas för att ge ytterligare information att grunda bedömningen på.

De kulturhistoriska bedömningarna utförs i huvudsak ur ett länsperspektiv men också ur nationellt perspektiv i den mån det är möjligt.

Bedömningarna grundar sig i huvudsak på det historiska förloppet i landskapet (det sammanslagna området) med anknytning till vatten.

3.2.1 Värdering

Klassificeringen av områden har värden enligt följande:

- **A**
Område av mycket högt kulturhistoriskt värde
- **B**
Område av särskilt kulturhistoriskt värde
- **C**
Område av kulturhistoriskt värde

3.2.2 Kriterier för bedömning

Kriterierna för bedömningen av ett områdes kulturhistoriska värde är att betrakta som utgångspunkter.

A-Område

Kriterier för att ett område skall klassas som A: (området kan uppfylla ett eller flera kriterier)

- Område med komplex struktur (olika karaktär) av objekt/anläggningar/miljöer av kulturhistoriskt värde som vittnar om vattnets betydelse för många olika verksamheter. Objekten/anläggningarna/miljöerna kan vidare representera många olika tidsskikt och lång kontinuitet med anknytning till vatten och/eller en mångfald av företeelser som belyser vattnets kulturhistoriska betydelse ur olika aspekter. Koppling kan också finnas till ett större omland, exempelvis genom torplämningar.
- Område där objekt/anläggningar/miljöer med anknytning till vatten av högt kulturhistoriskt värde tillsammans bildar ett system (exempelvis flottningsslämningar).

- Område med objekt/anläggningar/miljöer med anknytning till vatten som är av högt kulturhistoriskt värde (exempelvis lämningar från järnframställning osv).
- Område med en stor mängd objekt/anläggningar/miljöer men anknytning till vatten.

B-område

Kriterier för att ett område skall klassas som B: (området kan uppfylla ett eller flera kriterier)

- Område där objekt/anläggningar/miljöer med anknytning till vatten av kulturhistoriskt värde tillsammans bildar ett system (exempelvis flottningslämningar).
- Område med relativt många objekt/anläggningar/miljöer med anknytning till vatten som är av kulturhistoriskt värde.
- Område med relativt många objekt/anläggningar/miljöer med anknytning till vatten.

C-område

Kriterier för att ett område skall klassas som C:

- Område med ett mindre antal eller enstaka vattenanknutna objekt/anläggningar/miljöer som är av kulturhistoriskt värde. Fältstudie har bedrivits i området.

Ej bedömt

Kriterier för att ett område skall lämnas som Ej bedömt:

- Område med ett mindre antal eller enstaka vattenanknutna objekt/anläggningar/miljöer som är av kulturhistoriskt värde. Fältstudier har inte bedrivits i området.
- Område med ett mindre antal eller enstaka vattenanknutna objekt/anläggningar/miljöer som är av kulturhistoriskt värde. Trots att vissa fältstudier bedrivits i området saknas tillräcklig kunskap för en områdesbedömning.
- Område i avsaknad av vattenanknutna objekt/anläggningar/miljöer.
- Område som ännu ej är bearbetat, analyserat eller beskrivet.

Kriterierna för hur ett område skall klassas medför att många områden lämnas som ej bedömda. Även om det vore önskvärt att så många områden som möjligt bedömdes utifrån kulturhistoriskt värde är uppfattningen att det vore mindre lämpligt att ge områden med ett mindre antal kända objekt en låg klassning då det eventuellt finns objekt inom området som ännu ej är inventerade.

4. FÄLTSTUDIER

4.1 Pilotstudier

Under hösten har fältstudier bedrivits i ett urval av de områden som var A-prioriterade av vattenvården. De områden som valdes ut var de med relativt många kända objekt och utgångspunkten var inledningsvis att genom pilotstudier försöka ge, med text och bild, en skildring av områdets huvudvattendrag och de kulturmiljöer som fanns utefter dess flöde. De bilder som togs under studien bifogades sedan respektive områdesbeskrivning. Äldre kartmaterial studerades också i flera fall för att sedan i fält undersöka om det fanns några lämningar eller bevarade objekt kvar där dessa kartor angett att det i äldre tid exempelvis legat en kvarn. Många gånger var det dock omöjligt att ta sig till dessa platser varför de inte kunde inventeras.

De av vattenvården A-prioriterade områden där fältstudier inte har genomförts var områden där det idag inte finns särskilt många objekt utmed huvudvattendraget och där det enligt äldre kartmaterial ej heller har funnits det.

Biflöden inventerades inte i samband med fältbesöken.

I samband med fältstudierna påträffades några enstaka nya objekt vilka fotograferades samt registrerades med hjälp av GPS. Objekten lades sedan in i GIS.

De fältbesök som hittills har utförts har resulterat i kunskap av mer övergripande karaktär och skall ej betraktas som fullgod.

De inledande fältstudierna har varit av karaktären "Learn-by-doing" vilket har resulterat i erfarenheter som är värda att ta med sig inför eventuella fortsatta fältstudier. Exempelvis bör äldre kartmaterial i högre grad utgöra utgångspunkt för fältstudien och om det finns tid bör också områdets biflöden inventeras. Ett ytterligare verktyg för att avgränsa och effektivisera fältstudierna vore att utgå från de inventeringar av vandringshinder som har gjorts i länet. I många fall utgörs dessa hinder av dämmen, kvarnanläggningar osv varför nedslag vid de platser där man inte sedan tidigare känner till att det finns något objekt av kulturhistoriskt värde säkerligen skulle vara fruktbara för att fördjupa kunskapen ytterligare om området.

De generella utgångspunkterna för att skildra de områden som har varit föremål för fältstudier har varit att beskriva:

- Kulturgeografiska aspekter (hur används marken idag osv)
- Hur vattnet har använts över tid
- Naturgeografiska aspekter

Syftet med beskrivningarna har varit att placera landskapet (området) i ett sammanhang genom att förklara varför det ser ut som det gör i just detta område utifrån naturgivna och historiska förutsättningar inom det tema som är föremål för projektet, nämligen vatten.

5. AVSLUTANDE DISKUSSION

Den metod som har utvecklats för projektet har visat sig fungera bra för att kunna göra övergripande beskrivningar av ett områdes vattenanknutna kulturarv. Länets befintliga kunskapsunderlag har kunnat vidareutvecklas och det kända kulturarvet har kunnat belysas ur ett nytt perspektiv vilket medfört att kunskapen om det vattenanknutna kulturarvet har kunnat byggas upp, till stor del från skrivbordet.

Genom att samtliga sammanslagna områden har prioriterats utifrån både kulturmiljöhänsen och vattenvårdshänsen finns nu en sammanställning över var behoven av kunskapsuppbyggnad är som störst vilket innebär en bra grund för det fortsatta arbetet med att ta fram kunskap om vattenanknutna kulturmiljöer.

Bearbetning och analys av befintlig kunskap genom GIS har fungerat bra. Tillgängliggörandet av informationen i databasen visar på ett tydligt och lätthanterligt sätt hur ett områdes vattenanknutna kulturarv översiktligt ser ut och utgör vidare ett bra och funktionellt verktyg för att skildra hur vattnet används och har använts över tid.

Värderingen enligt A-C skala är viktig för att tydliggöra hur objekten men även hur områden bör betraktas i planeringsarbetet och länsstyrelsens arbete med att vikta värden kan i och med detta underlättas. Att bedöma ett områdes kulturhistoriska värde har dock i vissa fall varit en aning knepigt. Kriterierna skall dock betraktas som utgångspunkter och efterhand som fler områden bearbetas kommer det också bli lättare att avgöra hur ett område skall klassas, detta eftersom jämförelsematerialet blir större allteftersom kunskapen byggs upp. Sammanslagningen av områden utifrån naturgeografiska aspekter kan också medföra att vissa gränsdragningar ur ett kulturhistoriskt perspektiv blir något mindre lyckade då objekt som kanske berättar något tillsammans hamnar i olika områden.

Sammantaget har dock metoden fungerat mycket bra för att ta fram ett användbart kunskapsunderlag om länets vattenanknutna kulturmiljöer och tillsammans med en vidareutveckling av hur fältstudierna bör utföras och ett förbättrat kunskapsläge som grund för klassning av områden så utgör metoden ett bra verktyg för den fortsatta kunskapsuppbyggnaden om det vattenanknutna kulturarvet.

BILAGA 1

Objekttyp	Leg_status	VardeA_C	Info_1	Info_2	Info_3	Fastighet	RAA_NR
Kvarn	Övrig kulturhistorisk lämning	Ej bedömt	Typ: Ev. i beskrivning				Karl Gustav 59:1
Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Ej bedömt	Fyndmaterial: Ev. i beskrivning				Kungsäter 56:1
Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Ej bedömt	Fyndmaterial: Ev. i beskrivning				Kungsäter 45:1
Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Ej bedömt	Fyndmaterial: Ev. i beskrivning				Kungsäter 55:1
Fyndplats	Uppgift om	Ej bedömt	Fyndmaterial: Ev. i beskrivning				Karl Gustav 69:1
Bro	Övrig kulturhistorisk lämning	Ej bedömt	Konstruktion: Ev. i beskrivning	Material: Ev. i beskrivning			Karl Gustav 59:2
Bro	Fast fornlämning	A	Konstruktion: Ev. i beskrivning	Material: Ev. i beskrivning			Nösslinge 33:2
Fornlämningsliknande bildning	Övrig kulturhistorisk lämning	Ej bedömt					Karl Gustav 67:1
Lägenhetsbebyggelse	Övrig kulturhistorisk lämning	Ej bedömt	Typ: Torp				Grimmared 102:1
Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Ej bedömt	Fyndmaterial: Ev. i beskrivning				Kungsäter 46:1
Bebyggelse	-	C	1920-t	Vårdbehov		TOLYCKE 1:9	
Bebyggelse	PBL 8:13-14 §§ och 4:16 §	B	1850-1920	Vårdbehov		TOLYCKE 1:5	
Byggnad	-	C	1850-1920	Gott skick		GRIMMARED 3:13	
Bebyggelse	-	C	Före 1850	Gott skick		ÅKERKULLA 2:1	
Bebyggelse	PBL 8:13-14 §§ och 4:16 §	B	1850-1920	Gott skick		STACKENÄS 1:8	
Turbinkvarn	PBL 8:13-14 §§ och 4:16 §	B	Stackenäsgårdens kvarn, fd	Brukbar			
Turbinkvarn	PBL 8:13-14 §§ och 4:16 §	B	Strömma kvarn, fd	Ej brukbar			
Cirkelsågverk	Ej utrett	Ej bedömt	Stackenäsgårds såg, fd	Ej brukbar			
Snickeri	-	C	Kungsäter Kök AB	Drift			

Kommentar	Dok	Lank_1	Lank_2	Lank	Omr_namn	Pop_namn	Objekt_V
Ev. i beskrivning		http://www.fmis.r			KarlGustav_Fävren_Mäsen	Kvarndamm	Damm.Ej bedömt
Ev. i beskrivning		http://www.fmis.r			KarlGustav_Fävren_Mäsen		Övriga fornlämningar.Ej bedömt
Ev. i beskrivning		http://www.fmis.r			KarlGustav_Fävren_Mäsen		Övriga fornlämningar.Ej bedömt
Ev. i beskrivning		http://www.fmis.r			KarlGustav_Fävren_Mäsen		Övriga fornlämningar.Ej bedömt
Ev. i beskrivning		http://www.fmis.r			KarlGustav_Fävren_Mäsen		Övriga fornlämningar.Ej bedömt
Ev. i beskrivning		http://www.fmis.r			KarlGustav_Fävren_Mäsen		Bro.Ej bedömt
Ev. i beskrivning		http://www.fmis.r			KarlGustav_Fävren_Mäsen		Bro.A
Ev. i beskrivning		http://www.fmis.r			KarlGustav_Fävren_Mäsen		Övriga fornlämningar.Ej bedömt
Ev. i beskrivning		http://www.fmis.r			KarlGustav_Fävren_Mäsen		Torplämning.Ej bedömt
Ev. i beskrivning		http://www.fmis.r			KarlGustav_Fävren_Mäsen		Övriga fornlämningar.Ej bedömt
		http://webbgis.lst	http://webbgis.lst.se/		KarlGustav_Fävren_Mäsen		Bebyggelse.C
F d komministerbostad uppf 1911.		http://webbgis.lst	http://webbgis.lst.se/		KarlGustav_Fävren_Mäsen		Bebyggelse.B
		http://webbgis.lst	http://webbgis.lst.se/		KarlGustav_Fävren_Mäsen		Byggnad.C
Gårdsmiljö.		http://webbgis.lst	http://webbgis.lst.se/		KarlGustav_Fävren_Mäsen		Bebyggelse.C
Stackenäs kvarn. Kvarnmiljö m kvarnbyggnad, damm, mjölnarbostad o magasin.		http://webbgis.lst	http://webbgis.lst.se/		KarlGustav_Fävren_Mäsen	MjölARBostad mm	Bebyggelse.B
(20-001) Kvarnens ursprung är mycket gammalt, troligen från 1300-talet. Nuvarande byggnad troligen från början på 1800-talet. Ingår även som del av bebyggelsemiljö, bebyggelseinventeringen.	E28		K:\Arbetskatalog\Kult		KarlGustav_Fävren_Mäsen	Stackenäsgårdens kvarn	Kvarn.B
(20-311).Strömma kvarn. Kvarnmiljö med damm o kraftverk.Härrör enligt uppgift från 1800-talet. Sågverk. Ingår även i bebyggelseinventeringen.	E29		K:\Arbetskatalog\Kult		KarlGustav_Fävren_Mäsen	Strömma kvarn	Kvarn.B
(00-311)	H20		K:\Arbetskatalog\Kult		KarlGustav_Fävren_Mäsen	Stackenäsgårds såg	Såg.Ej bedömt
(10-021)	H51		K:\Arbetskatalog\Kult		KarlGustav_Fävren_Mäsen	Snickeri	Småindustri.C

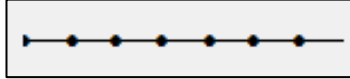
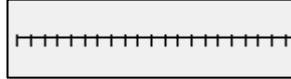

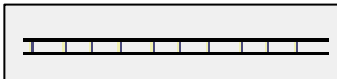
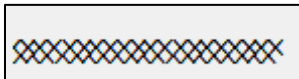
BILAGA 2

Symbolförteckning

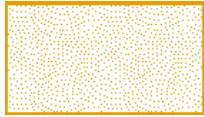
Punkter

 Byggnad/Bebyggelse	 Kvarn/Kvarnlämning/Kvarnplats
 Såg/Såglämning/Sågplats	 Kvarn & Såg/Lämning
 Kraftverk/Kraftstation/Lämning	 Vattenverk
 Elkvarn	 Övrig småindustri/Industri/Lämning
 Vattenreglering/Damm/Dämme	 Järnframställn./Blästbrukslämn./Slagg
 Röjningsröse	 Boplats
 Torplämn./Bebyggelselämn./ Bytomt/Gårdstomt	 Bro/Brolämning
 Kyrka/Kapell	 Maritima lämningar/Vrak
 Fast fiske/Lämning	 Kanal
 Stenmur/Stenvall/Gränsmarkering	 Övriga fornlämningar

Linjer

 Färdväg/Hålväg	 Dammanläggning./Fördämning/ Kvarnlämn.	 Kanal/Dike, ränna
 Fossil åkermark	 Övriga fornlämningar	 Stenmur
 Torplämn./Bebyggelse- lämn.		

Ytor

Fossil åkermark
Röjningsrösen

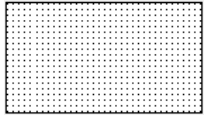
Järnframställning/
Lämning av

Boplats

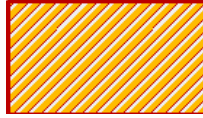
Bro

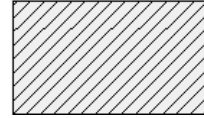
Torplämn./Bytomt/
Stadslager

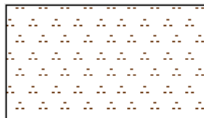
KMV-program

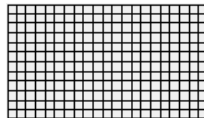
Kvarnmiljö/Lämning/
Småind. där kvarnar
ingår

Riksintresse

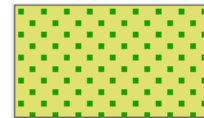
Fornborg/Fästning

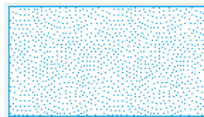
Träindustri/
Lämning/Övriga
industrilämn.

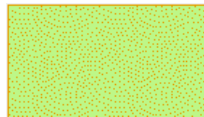
Röse/Gravar/
Begravningspl.

Fast fiske

Bebyggelse, annan

Övriga fornlämningar

Färgsättning av symboler

A

B

C

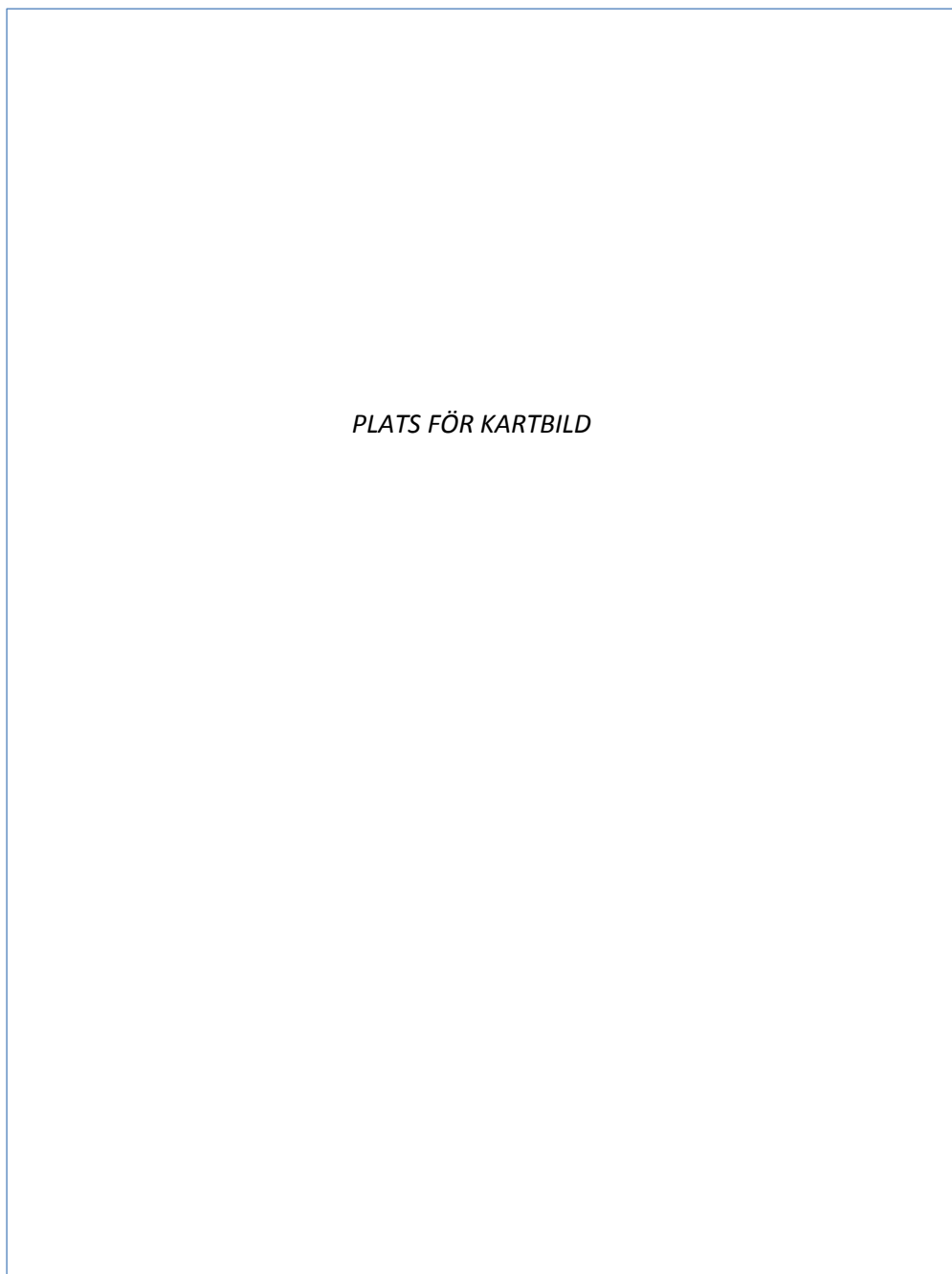

Ej

bedömt

I de allra flesta fall är *punkter* och *linjer* färgsatta efter värdebedömning. Detta gäller ej *ytor*.

Namn på område

©Lantmäteriet, 2008. Ur Fastighetskartan, 106-2004/188-N

Kulturmiljövård prio	Vattenförvaltning prio	Kulturhistoriskt värde	Besökt i fält
A B C/Ej bedömt	A B C/Ej bedömt	A B C/Ej bedömt	Ja/Nej

Områdesbeskrivning

Källor

Hallands landsbeskrivning 1729, Häradsekonomska kartan för Hallands län (1920-tal), historiska kartöverlägg, Industriminnesinventering i Hallands län, Hallands läns bebyggelseinventering, Riksintressebeskrivning för XXX, Kulturmiljöprogram för XXX kommun, FMIS.